

II — TEŠKE BORBE KOD VELEŠEVCA I KRALJEVCA

1. Brigada u Posavini

Glavni štab NOV i POJ Hrvatske je 6. februara naredio štabu 34. divizije da sa svojim jedinicama osigura transport hrane iz Moslavine u Pokuplje,¹ a štab divizije je za izvršenje tog zadatka odredio brigadu »Franjo Oguinac Seljo«.

Brigada je (bez prateće čete i 1. čete 2. bataljona) sa samo neophodnim intendantskim dijelovima noću 7/8. februara izvršila marš u Posavinu, pravcem Kravarsko — Lazi — s. Rakitovec — s. Čička Poljana — s. Veleševac i razmjestila se: 1. bataljon u s. Veleševac i s. Stružec, a jedna četa je preko dana boravila kod Selca na mostu preko r. Odre (po noći na mostu se nalazila samo jedna desetina); 2. bataljon u s. Vrbovo sa osiguranjem u s. Čička Poljana i s. Drnek, i 3. bataljon u s. Ruča i s. Suša, jednim vodom u s. Jezero, a povremenu patrolu je slao prema sušačkom mostu na r. Odri (k. 98). Štab brigade nalazio se u s. Veleševac. Na lijevoj obali r. Save, u s. Oborovo, nalazio se 2. bataljon Turopoljsko-posavskog odreda.

U Posavini je brigada oduševljena primljena od stanovništva. Bilo je dosta boraca iz ovog kraja. Sem 28. divizije koja je prošla kroz Posavinu, ovo je bila najjača snaga NOV koja se do tada zadržala u ovim selima Posa-

¹ Zbornik, V/24, dok. 105, depeša br. 627 od 6. II: Izvod iz knjige depeša Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske za februar 1944.

vine. Slijedećeg dana 9. februara u s. Veleševac i u drugim selima održani su mitinzi sa priredbama.

Položaji na kojima su raspoređene jedinice brigade nalazili su se u dijelu Posavine, između dveju rijeka — na sjeveroistoku Save i na jugoistoku r. Odre. Na Savi je bilo nekoliko čamaca koji su mogli da prime ukupno 40 ljudi, a na Odri dva mosta (kod s. Selca južno od s. Suša) i dva gazna mjesta za konje. Između Odre i Save zemljište je ravno, ispresijecano jarcima uz koje idu živice, te pokriveno, tu i tamo, rijetkim vrbacima. Iza Odre do željezničke pruge Zagreb — Sisak je gusta šuma, prolazna za pješadiju i konjicu. Sa jugoistoka ova ravnica zatvorena je gradom Siskom.

Duž pruge Zagreb — Sisak nalazili su se jaki neprijateljski garnizoni: Sisak, s. Martinska Ves, s. Greda, željeznička stanica i s. Lekenik, s. Dužica, željeznička stanica i s. Peščenica, željeznička stanica i s. Turopolje, s. Mraclin, Velika Gorica, s. Pleso, s. Velika Mlaka. Posade tih garnizona, sem Siska, sačinjavali su: 1. donski i 4. kubanski puk 1. brigade, 1. kozačke divizije, 925. njemački stražarski bataljon, 1. jurišni domobranski bataljon i 7. četa 2. bataljona ustaške posadne brigade.

10. februara su brigadu napali 1. donski puk i dijelovi jednog puka 2. brigade 1. kozačke divizije i inženjerijskog bataljona iz Siska. U napadu je, prema tadašnjoj procjeni, učestvovalo 3.500 do 4.000 neprijateljskih vojnika.²

Borba je trajala od 3 do 18 časova i imala je 3 faze.

Prva faza borbe počela je kada je patrola 2. čete 3. bataljona ispred s. Ruča primijetila neprijateljsku izviđačku jedinicu kod k. 97, u jačini od oko 80 do 100 vojnika. Patrola se povukla prema selu i usput, radi uzbune, ispalila nekoliko metaka. Komandir 2. čete Matković Ivan

² Broj od 3.500 do 4.000 neprijateljskih vojnika je nešto prevećličan. Neprijateljskih dokumenata o toj borbi — nema. Izgleda vjerovatnije da je učestvovao jedan ojačan puk sa oko 1.600 do 2.000 vojnika.

U izvještaju redarstvene oblasti Zagreb o tome se kaže, između ostalog, slijedeće: »...Naknadno se saznalo da su njemačke vojne postrojbe sa područja kotara Velika Gorica, Sisak i Dugo Selo izvršile djelatnost čišćenja na području općine Orle...« (Arhiv UDB-e — Zagreb, mikrofilm 40/329).

je odmah obavijestio štab bataljona o pojavi neprijatelja, sa četom zauzeo položaj na ivici sela i prihvatio borbu. Nakon oštre i kraće borbe 2. četa je odbačena prema nasipu r. Save. 3. četa istog bataljona povukla se dublje prema s. Ruča. Neprijateljska izviđačka jedinica smjestila je odmah radio-stanicu kod kapelice u s. Suša. Komandant 3. bataljona je privukao i svoju 1. četvu i oko 9 sati izvršio sa čitavim bataljonom koncentričan juriš na neprijatelja u s. Suša. Neprijatelj je izbačen iz s. Suša prema r. Odri do šumice kod k. 97, gdje je pružio ogorčeni otpor. Kod kapelice zaplijenjen je i dio radio-stanice. Štab brigade je u tom periodu ovaj neprijateljski napad procijenio kao uobičajen ispad neprijatelja prema s. Suša i Ruča i na osnovu takvog zaključka oko 9 sati izdao naređenje 1. bataljonu da svojom 1. četom, iz centralnog dijela s. Veleševac, udari u neprijateljski bok pravcem: s. Veleševac — r. Odra — Serec ml. — Trbanov ml. i oko 10 sati i 2. bataljonu Turopoljsko-posavskog odreda da iz rejona razmještaja u s. Oborovo krene usiljenim maršom sa dvije čete pravcem s. Oborovo — s. Prečno, pređe zatim na desnu obalu r. Save u pravcu s. Jezero i da bočno udari u neprijatelja koji napada 3. bataljon. Ideja štaba brigade je bila da napadom u bok razbije i uništi neprijateljske snage sa kojima je vodio borbu 3. bataljon. Oko 12 sati stigao je u štab brigade izvještaj štaba 3. bataljona da je neprijatelj odbačen prema r. Odri. Komandant brigade je odmah opozvao naređenje dato 2. bataljonu Turopoljsko-posavskog odreda, koji se vratio u s. Oborovo, dok je 1. četa 1. bataljona izvršila napad i započela borbu sa neprijateljem. Smatralo se da je neprijatelj odbačen i da je s tim borba završena.

Druga jaza borbe počinje oko 12 sati, kada je neprijatelj u jačini oko 600 vojnika istovremeno napao 3. bataljon i 1. četvu 1. bataljona i to pravcem Serec ml. — s. Ruča i šuma na lijevoj obali r. Odre (južno od s. Suša) — s. Suša. Naše snage su se pod borbom povlačile, i to 3. bataljon prema s. Suša i Ruča, a 1. četa 1. bataljona u pravcu s. Veleševac. Oko 13,30 sati neprijatelj je sa oko 600 vojnika izvršio napad i na most kod Selca, i do 13,50 sati odbacio 2. četvu 1. bataljona, koja je pružila kratak otpor, i naglo prodro prema s. Veleševac. Na tom pravcu drugih snaga

nije bilo, jer je 1. četa 1. bataljona u prvoj fazi bila upućena u pomoć 3. bataljonu i nije više uspjela da se vrati na svoj položaj. Tek sada, na osnovu drugog izvještaja štaba 3. bataljona i situacije na pravcu Selce — Veleševac, postaje štabu brigade jasno da se radi o organiziranom napadu jačih snaga na brigadu. Stab brigade tada naređuje 2. bataljonu brigade da sa nasipa r. Save, sjeverno od s. Stružec, krene streljačkim strojem prema s. Veleševac, a 2. bataljonu Turopoljsko-posavskog odreda da zauzme položaje između 1. bataljona u selu Srednji i Donji Veleševac i 3. bataljona u s. Ruča. Međutim, ni jedan ni drugi kurir, koji su nosili ova usmena naređenja, nisu uspjeli da ih saopšte štabovima bataljona.

U 14 sati neprijatelj je prodro u s. Veleševac i došao pred štab brigade, koga je obezbjeđivao samo vod 4. čete 1. bataljona. U povlačenju štaba brigade uz Savišće prema r. Savi zadesio je brigadu težak gubitak — poginuo je komandant brigade Mladen Ivo. Veoma hrabar i staložen — krenuo je lagano za štabom prema Savi i znatno zaostao iza svih drugova. Niko nije vidio kada je bio ranjen. Zbog zadobijenih rana nije mogao da se povlači. Prihvatio je sam neravnopravnu borbu do posljednjeg metka.

Izbijanjem neprijatelja u s. G. i Sr. Veleševac razdvojene su bile snage brigade na dva dijela. Oko 15 sati, 2. bataljon Turopoljsko-posavskog odreda (bez 1. čete) i 2. četa 2. bataljona brigade samoinicijativno vrše pritisak sa nasipa r. Save u pravcu s. Veleševac i s. Stružec. Jedna četa 2. bataljona Turopoljsko-posavskog odreda, krivnjom komandira čete, zašla je između dva kraka bare Savišće i tu naišla na unakrsnu vatru iz škole i crkve. Ostale dvije čete prisilile su neprijatelja da se povuče u školu i crkvu i da se tu ogorčeno brani. 2. četa 2. bataljona, koja je prodirala preko s. Stružec, naišla je tri puta na neprijateljske vojnike koji su podigli ruke u znak predaje, a kada su se borci približili — oni su polijekali i otvorili vatru. Četa je nailazila na sve jači otpor i bila je prisiljena da se povuče. Uslijed dejstva ovih jedinica osjetno je popustio neprijateljski pritisak prema 1. bataljonu. No, ne mogavši izbaciti neprijatelja iz škole i crkve i ne uspostavivši vezu sa ostalim snagama brigade — 2. bataljon Turopoljsko-posavskog

*Prvi komandant brigade
Mladen Ivo*

odreda se oko 17 sati povukao na savski nasip, a četa 2. bataljona brigade u pravcu s. Vrbovo, u sastav svog bataljona.

Na pravcu 3. bataljona neprijatelj je, poslije teških borbi, uspio da zauzme s. Suša i s. D. Ruča i da do 15 sati nabaci bataljon na sam nasip r. Save, gdje je nadmoćnom neprijatelju pružen vrlo ogorčen i žilav otpor.

Prvi bataljon, bez 1. čete, prikupljen na nasipu r. Save, sjeveroistočno od s. D. Veleševac, počeo je, po naređenju komesara brigade, sa pripremama za prebacivanje na lijevu obalu Save, sa zadatkom da obezbijedi prebacivanje i 3. bataljonu i svojoj 1. četi. Istovremeno, neprijatelj je zauzeo i s. D. Veleševac. Od 15 do 17 sati vladalo je zatišje. U 17 sati situacija je slijedeća: 3. bataljon je u odbrani na nasipu Save — sjeverno od s. Suša i Ruča, 1. četa 1. bataljona na nasipu Save — desno od 3. bataljona, sa zadatkom da obezbijedi desni bok 3. bataljona, 1. bataljon (bez 1. čete) prebacuje se preko Save na lijevu obalu

kod s. Prečno, 2. bataljon Turopoljsko-posavskog odreda samoinicijativno se povlači na nasip sjeverno od s. G. Veleševac, 2. bataljon brigade i dalje nedovoljno aktivan na položajima kod s. Vrbovo. Neprijatelj je u tom periodu pregrupisavao snage i pripremao se za novi napad sa ciljem da konačno uništi jedinice brigade pritisnute na nasip Save.

U *trećoj fazi* oko 17 sati počinje ponovno napad neprijatelja na položaje 3. bataljona i 1. četu 1. bataljona. Nešto poslije 17 sati, iz pravca Zagreba, doletjelo je 6 aviona »štuka« (Yunkers-87). Cim je uočeno da se neprijatelj izvlači da bi omogućio taj avio-napad, 3. bataljon juriša prema s. Ruča i Suša i time onemogućava neprijateljski manevar. Poslije nekoliko krugova iznad položaja brigade, ne mogavši izvršiti zadatak, avioni se udaljuju ka Zagrebu. Iako je ponestajalo municije, 3. bataljon i dalje odbija sve neprijateljske juriše. U međuvremenu, neprijateljske snage iz s. D. Veleševac napadaju u pravcu nasipa r. Save sa ciljem da 3. bataljonu onemoguće prebacivanje preko Save. 1. četa 1. bataljona odbija dva snažna neprijateljska juriša i neprijatelj se u neredu povlači u s. Veleševac i više i ne pokušava da napada.

U 17,30 sati jedna neprijateljska kolona nastupa obalom Save iz pravca Dubravčan, sa ciljem da onemogući prebacivanje naših snaga na lijevu obalu Save. Snage na desnoj obali Save dolaze u ozbiljnu opasnost. Prema neprijatelju je upućena 3. četa 1. bataljona sa zadatkom da obezbijedi 3. bataljonu i 1. četi 1. bataljona hitno prebacivanje na lijevu obalu Save. Ove neprijateljske snage, međutim, do pada mraka nisu došle u dodir sa snagama brigade. Nekako u isto vrijeme neprijatelj izbija na nasip Save na lijevom krilu 3. bataljona. Komandant 3. bataljona koncentrira prema tom neprijatelju većinu puškomitraljeza iz čitavog bataljona koji su jakom i iznenadnom vatrom, skoro posljednjim mecima, odbacili neprijatelja i time omogućili izvlačenje 3. bataljona na lijevu obalu Save.

Oko 18 sati se smrkavalo i neprijatelj je prestao sa napadima. U toku prve polovine noći čitava brigada je prešla na lijevu obalu Save i smjestila se u rejon s. Pre-

vlak — s. Oborovo. Isto tako se i neprijatelj, odmah po prekidu borbe, povukao u pravcu svojih garnizona.³

Brigada je u borbi toga dana imala 22 mrtva, 14 ranjenih i 3 nestala borca. Od oružja — izgubljena su 2 automata i 11 pušaka. Utrošeno je oko 8.000 metaka. Neprijateljski gubici ocijenjeni su u izvještaju štaba brigade na 150 izbačenih iz stroja.⁴ Zarobljena su 2 pripadnika 1. kozačke divizije i zaplijenjene 2 puške i 1 automat.

Brigada je u ovoj borbi, mjesec dana po svom formiranju, pokazala visok borbeni moral. Gubici nisu negativno djelovali na moral boraca. Činjenica je da je neprijatelj, uvidjevši žilavost boraca, odustao od konačnog rješenja borbe u momentu kada je bio na domaku cilja, odnosno da naše snage nabaci u Savu.⁵

Početni raspored brigade, u osnovi dobro izabran, imao je dvije slabe tačke. Prva je isturanje 2. čete 1. bataljona na most kod Selca, jer se moglo pretpostavljati da tako usamljena četa — u toj ravnici — može biti vrlo lako zaobiđena, što se u toku borbe i desilo. Druga je — raspored brigade koji je zahtijevao određivanje snaga za brigadnu rezervu, jer su sve jedinice bile angažirane u odbrani relativno širokog fronta. I kada je, početkom borbi, za tu ulogu mogao biti određen 2. bataljon Turopoljsko-posavskog odreda, to nije učinjeno na najekonomičniji

³ VII, k. 1230, reg. 1/4: (Operativni izvještaj štaba brigade, op. br. 27/44 od 15. februara 1944), k. 1224, reg. 1/4: Politički izvještaj političkog komesara 34. divizije od 17. februara 1944. i kurira 429, reg. br. 16—2/1: Politički izvještaj polit. komesara 4. korpusa od 29. februara 1944.

⁴ Podatak nije mogao biti provjeren preko neprijateljskih dokumenata. U već pomenutom izvještaju redarstvene oblasti Zagreb (vidi f. n. 21.) o tome se kaže slijedeće: »...U borbi je bilo dosta gub tako sa *obje* strane...«

⁵ Jedinice 1. kozačke divizije su, 29. marta 1944. godine, u istom rejonu samo na lijevoj obali Save, u s. Oborovo i s. Prečno, napale jedinice 2. brigade 33. divizije i nanijele brigadi velike gubitke. »...Brigada je krenula na put iz sela Mostara — 351 borac zajedno sa štabom brigade. Sa tog puta povratilo se je 140 boraca i rukovodilaca živih i zdravih, sa sobom doveli 28 ranjenika... (Zbornik, V/26, dok. 5: Izvještaj štaba 33. divizije op. br. 44 od 2. aprila 1944. godine o borbi kod Obrova).

način. Ovaj bataljon je uglavnom »išao« tamo-amo, a nigde nije ozbiljnije upotrijebljen.

Slabo međusobno obavještanje štaba brigade i jedinica bio je najveći propust. To se odrazilo i na komandovanje štaba brigade. Nije bilo mogućnosti za uspostavljanje telefonske veze, a kuriri, koji su najčešće upućivani pješke, nisu bili u stanju da pravovremeno stižu, a poneki nisu ni stizali na određeno mjesto.

Neaktivnost i neispoljavanje inicijative 2. bataljona brigade u velikoj mjeri, a u manjoj i 2. bataljona Turo-poljsko-posavskog odreda, također su negativno utjecali na tok i ishod borbe, tim prije što su oni predstavljali više od polovine ukupnih snaga, ako se imaju u vidu gubici u 1. i 3. bataljonu.

U toku borbe učinjene su i neke taktičke greške. Time što je 1. četa 1. bataljona poslata sa centralnog dijela s. Veleševac u prvaj fazi borbe, kada situacija još nije bila jasna, u napad prema r. Odri da bi pomogla 3. bataljonu — učinjena je presudna greška, koja je uvjetovala negativan ishod druge faze borbe. Ta je četa držala centralni položaj u s. S. Veleševac i povezivala snage zapadno i istočno od Savišića i obezbjeđivala prihvat 2. čete, koja je bila na mostu kod Selca. U stvari, ona je držala ključni položaj. Po njenom prelasku u napad položaj je ostao neposjednut. Posljedice toga vidljive su iz opisa toka borbe.

Poslije pritiska 2. bataljona Turo-poljsko-posavskog odreda i 2. čete 2. bataljona brigade u pravcu s. S. Veleševac, kada je popustio pritisak neprijatelja prema 1. bataljonu — propuštena je prilika da se 1. bataljonom izvrši protunapad i izbací neprijatelj iz s. Veleševac.

Gonjenje neprijatelja prema r. Odri (nekoliko kilometara u takvoj ravnici) nije bilo cjelishodno i moglo je imati teške posljedice. Neprijateljske snage koje su imale konjicu bile su u pogledu pokretljivosti u velikom preimućstvu nad našim snagama.

U ovoj borbi ispoljili su se mnogi primjeri dobrog rukovođenja, snalažljivosti i hrabrosti. Zahvaljujući dobrom rukovođenju štaba bataljona, a prije svega njegovog komandanta Ajdinović Ljubana, 3. bataljon se, iako je bio napadnut od nadmoćnijih snaga, čitavo vrijeme borbe slo-

žno borio. I kad je bataljon poslije juriša izbacio neprijatelja iz s. Suša i gonio ga u pravcu r. Odra na širokom frontu, komandant bataljona je brzo uočio svoju grešku i ponovo ga prikupio u s. Suša i s. Ruča. Snalažljivost komandanta bataljona posebno je došla do izražaja kod nuleta neprijateljske avijacije, kada svojom taktikom nije dozvolio neprijateljskoj avijaciji da izvrši zadatak. Naređenje komandanta bataljona: »Drugovi, noževe na puške, pripremite bombe!«, kada su se jedinice bataljona našle na nasipu r. Save već skoro bez municije — veoma pozitivno je djelovalo na ohrabrenje boraca. Još jednom je komandant svojom odlukom spasio situaciju, kada je prema neprijatelju, koji je izbio na nasip Save na lijevom krilu bataljona, uputio grupu puškomitraljezaca koji su ga jakim vatrom odbacili.⁶ Izrazit primjer hrabrosti i snalažljivosti je ispoljila 2. četa 1. bataljona koja se i bez poginulog komandira čete, političkog komesara i zamjenika komesara čete, pod borbom sa daleko nadmoćnijim neprijateljskim snagama, relativno organizirano povlačila i došla u sastav svog bataljona.

Narod Posavine je poslije borbe sa još većim povjerenjem gledao na brigadu. Raspoloženje naroda neka ilustruje i ovaj slučaj. Jedan stariji seljak za vrijeme najžešće borbe u s. Veleševac rekao je političkom komesaru brigade: »Tucite ih samo, ne smeta ništa ako popale selo, glavno da oni to krvavo plate«.

Nekoliko partijskih rukovodilaca iz brigade učestvovalo je u Pisarovini 7, 8. i 9. februara na I okružnoj partijskoj konferenciji za okrug Pokuplje. Konferencija je sumirala rezultate dotadašnjeg rada i izvršila analizu političke situacije na terenu, a posebno razmatrala stanje na vojnom planu i postavila zadatke za budući rad. Konstatirala je da je u vezi sa mobilizacijom naših boraca bilo mnogo slabosti, a posebno u Posavini. Mobilizacija nije bila dovoljno politički pripremana: često nije bilo suradnje sa terenskim partijskim organizacijama; veliki broj novomobilisanih ostao je u pozadinskim jedinicama i ustanovama; novomobilisanim je govoreno da neće odlaziti

⁶ Arhiv VII, k. 1224, reg. br. 1/4: Izvještaj polit, komesara 34. divizije od 17. februara 1944.

iz svojih mjesta (slučaj u Vivodini), itd. Od partijskih organizacija brigada i odreda zatraženo je da pruže punu pomoć partijskim organizacijama na terenu.

*

Brigada je ostala 11. i 12. februara u rejonu s. Prevlaka i s. Obrovo, gdje se sređivala. Pokušaj prebacivanja ranjenika preko pruge Zagreb — Beograd u Moslavinu 11/12. februara nije uspio. 2. bataljon, koji je pratio ranjenike, naišao je na zasjedu na pruži i, ne mogavši da prebaci ranjenike, vratio se u polazne rejone. To je iduće noći, tj. 12/13. pošlo za rukom 3. bataljonu. Bataljon je prilikom borbe na pruži imao dva poginula. Isto večer brigada maršuje iz Posavine u Pokuplje pravcem: s. Orle — s. Poljana, prelazi prugu sjeverno od s. Lazi — Velika Buna i smješta se u svoje ranije bivačne rejone — s. Dubranec, s. Bukovčak, s. Lipnica. Kod prelaza pruge naišao se na zasjedu 1. domobranskog jurišnog bataljona, koja je odbačena prema s. Turopolje.

U navedenom rejonu brigada se nalazila od 13. do 21. februara sa zadatkom da sprečava ispade neprijatelja ka oslobođenom teritoriju i zbog obavještajnog djelovanja na sektoru Brezovica — Lomnica — Odra. Ujedno se intenzivno izvodila politička i vojna obuka starješina i boraca, s ciljem da se pripreme za nove akcije.

Umjesto poginulog komandanta Mladena Ivana za novog komandanta postavljen je dotadašnji zamjenik komandanta brigade Tojagić Milan.⁷

Zbog neumješnog komandovanja bataljonom smijenjen je sa dužnosti komandanta 2. bataljona Veseljko Julije, koji je privremeno postavljen za operativnog oficira brigade a umjesto njega postavljen je Bučan Mile Ćirko. Poslije povratka iz Posavine upućena je 4. četa 2. bataljona na teren kotara Sisak, sa ciljem da pomogne prilikom mobilizacije. Štab brigade je imao namjeru da

⁷ Milan Tojagić, pukovnik JNA, pilot, rođen 1. maja 1924, Glabočica, Gračac, Srbin, seljak, nosilac »Spomenice 1941«, poginuo je na izvršavanju zadatka 4. aprila 1959. kao načelnik štaba avio-korpusa.

*Tojagić Milan prvi zamjenik
komandanta brigade*

formira i 4. bataljon. Ova četa, međutim, nije mogla izvršiti postavljeni zadatak, zbog vojne situacije na tom dijelu terena, jer skoro nije bilo sela bez neprijateljske posade,⁸ a i što nije naišla na potrebno razumijevanje kod terenskih organizacija.

Po usmenom naređenju štaba 34. divizije brigada i Turopoljsko-posavski odred dobili su zadatak da noću 21/22. februara napadnu na neprijateljski garnizon u s. Lomnica — 1,5 km jugozapadno od pruge Zagreb — Sisak. Selo Lomnica leži u ravnici a oko njega sa svih strana je brisani prostor. U Lomnici se nalazio ojačan 1. divizion⁹

⁸ Arhiv VII, k. 1230, reg. br. 2/6:

⁹ Konjički divizion imao je 4 eskadrona sa oko 700 vojnika i starješina. Od naoružanja je imao 30 puškomitraljeza, 6 lakih bacača, 8 mitraljeza i 4 teška bacača. Prva tri eskadrona ima-

4. kozačkog konjičkog puka sa dva eskadrona, naoružan pored ostalog sa 2 poljska topa 75 mm, 7 teških mitraljeza i 6 puškomitraljeza. Ostali dijelovi tog diviziona nalazili su se u s. Kurilovec. Podatke o neprijatelju dao je prebjegli kozački poručnik Valerijan Aksjuk, navodno po porijeklu Rus,¹⁰ koji je dan ranije »prebjegao« iz tog garnizona. Prema njegovim podacima — moral vojnika je vrlo slab. Međutim, dan uoči napada posada s. Lomnice pojačana je sa još dva eskadrona koji su se smjestili u sjeverni dio sela. Našim štabovima pri planiranju ove akcije to nije bilo poznato.

Plan napada je bio razrađen u štabovima i po njemu:

— 1. bataljon brigade napada sjeverni dio s. Lomnice, gdje je smješten štab diviziona i 4. teški eskadron sa topovima, 3. bataljon obezbjeđuje pravce koji izvode od s. Kurilovec i Vel. Gorica, a 2. bataljon se sa ostalim dijelovima brigade, nalazio u brigadnoj rezervi u s. Gradići;

— 1. bataljon Turopoljsko-posavskog odreda napada južni dio s. Lomnica, gdje se na mostu preko potoka Lomnica spaja sa brigadom, 2. bataljon postavlja obezbjeđenje na pruži kod s. Hrašće, a ostale snage odreda su u rezervi u s. G. Lomnica.

Napad je bio predviđen 21. februara u 23 sati.

la su po 160 — 180 vojnika i starješina i od naoružanja 8 — 11 puškomitraljeza i 2 laka bacača. 4. eskadron, u stvari prateći, imao je 8 mitraljeza i 4 teška bacača. Eskadron je imao 3 voda sa 40 — 50 vojnika i 3 — 4 puškomitraljeza.

¹⁰ On je, u stvari, kao agent ubačen u redove NOV od njemačke obavještajne službe, sa posebnim zadacima. Uspio je da stvori utisak vanredno hrabrog starješine. Vrlo brzo postaje i komandant ruskog bataljona koji je bio u sastavu Turopoljsko-posavskog odreda. Po njegovom rasformiranju, koncem jula 1944. godine, postaje komandir izviđačke čete 34. divizije. Na funkcijama na kojima se nalazio i sa autoritetom koji je stekao bio je u mogućnosti da sazna mnoge najpovjerljivije podatke o jedinicama 34. divizije. U martu 1945. godine — on podmeće izviđačku četvrtu divizije, kojom je komandovao, pod snažan udar jedne njemačke jedinice, kojom prilikom je četa pretrpjela osjetne gubitke. Po »Valerijana Aksjuka« došao je, iz pravca Zdenčine, putnički automobil sa njemačkim oficirima.

Treći bataljon Turopoljsko-posavskog odreda je napao tačno u određeno vrijeme i brzim naletom likvidirao obezbjeđenje, upao u selo, nadirao prema mostu i čistio kuće od neprijatelja. Međutim, pošto brigada nije na vrijeme izvršila napad, neprijatelj je ubrzo sredio svoje snage i iz sjeveroistočnog dijela sela izvršio protunapad na bataljon, prinudivši ga da odstupi.

Jedinice brigade su zakasnile na mjesto napada, jer su Šiljakovačka dubrava i Ridevina, preko kojih su jedinice marševale, zbog velikog snijega bile teško prohodne. Štab brigade nije prethodno procijenio teškoće na maršu, iako je štab divizije na njih ukazao. Sem toga, brigada nije imala dobrih vodiča, tako da je bilo i lutanja.

Zbog toga je napad brigade počeo tek u 24 sata, kada su se snage Turopoljsko-posavskog odreda pod pritiskom neprijatelja povlačile iz jugozapadnog dijela sela. Dosta slab napad 1. bataljona brigade po dubokom snijegu bio je već u početku osujećen jakom vatrom automatskog oružja, pri čemu je bataljon imao 4 mrtva i 5 ranjenih. Zbog svega toga je štab divizije u 3 sata naredio povlačenje.¹¹

Napad nije bio dobro pripremljen, izostalo je iznenađenje, a određene su isuviše male snage (odnos 600 : 250 u korist neprijatelja). Da u uporište i nisu stigla dva nova eskadrona, odnos snaga bi opet bio nepovoljan za napadača. Zbog jakih okolnih neprijateljskih garnizona i nedovoljno jasne situacije, na obezbjeđenje i u rezervu su bila određena četiri bataljona prema dva koja su neposredno učestvovala u napadu. U odluci za napad štab divizije se suviše oslonio na moralni faktor. U stvari, neprijateljske snage u Lomnici nisu bile slabog borbenom morala. Bila je to dezinformacija »prebjeglog« kozačkog poručnika.

Težnja štaba 34. divizije je bila da svoje jedinice drži u stalnoj aktivnosti. Poslije neuspjeha u napadu na Lomnicu bilo je neophodno postići neki uspjeh. Neprijateljska posada na željezničkoj stanici Horvati ponovno je

¹¹ Zbornik, V/24, dok. 89: Izvještaj štaba 34. divizije op. br. 50/44 od 24. februara 1944. štabu 4. korpusa NOVJ.

bila ta koja je, u tom čitavom lancu neprijateljskih uporišta oko Pokuplja i Turopolja, nudila najbolje uvjete za uspješan napad.

Posadu je sačinjavala 2. četa 20. želj. straž. bataljona sa 120 vojnika. Pored toga, tu se nalazio i oklopni vlak br. 2 iz 5. čete oklopnih vlakova¹² sa posadom od 50 vojnika, naoružanih sa 3—4 teška mitraljeza i 2 teška bacača. Ukupno se nalazilo u uporištu 170 vojnika. (Za postojanje oklopnog vlaka nije se znalo). Stanica je bila opasana sa 4 drveno-zemljana bunkera, međusobno povezanih rovovima. Jedan se nalazio iznad usjeka u blizini s. Gorjanci, drugi — betonski 50 m niže prema stanici, treći na samoj stanici, a ostala dva sjeverozapadno od stanice, prema s. Babići. Komanda čete nalazila se u gostionici kraj stanice, a oklopni vlak u samoj stanici.

U tom periodu, duž pruge Zagreb — Karlovac, na relaciji Hrv. Leskovac — Zdenčina, bilo je jakih posada koje su mogle vrlo brzo intervenirati: u s. Brezovica i s. Goli Breg 2. divizion 4. kubanskog puka, u s. Stupnik jedan eskadron 1. kozačke divizije u Samoboru 13. ustaški bataljon i 7. njemački policijski bataljon, u s. Zdenčina jedan divizion 2. sibirskog puka, na železničkoj stanici štabna četa 30. ustaškog bataljona i u s. Klinča Selo jedna pionirska četa iz sastava 1. kozačke divizije.

Štab 34. divizije naredio je brigadi da izvrši napad na uporište i da se obezbijedi iz pravca Brezovica — Goli Breg i Hrvatski Leskovac, a Turopoljsko-posavskom odredu da sa svoja tri bataljona obezbijedi napad brigade, zatvarajući pravce koji izvode ka Horvatima iz Stupnika, Klinča Sela i Zdenčine. Štab divizije nije imao snaga u rezervi.

Na osnovu tog naređenja štab brigade je za napad naredio 2. bataljon (bez 4. čete) i 2. četu 1. bataljona. Protivtenkovskim topom iz s. Gorjanci trebalo je uništiti betonski bunker. 1. bataljon (bez dvije čete) nalazio se u brigadnoj rezervi, a 3. bataljon na osiguranju pravaca koji

¹² Arhiv VII, k. 58, fascikla br. 2: Izvještaj I sektora Karlovac za februar 1944.

izvođe od s. Brezovica — s. Goli Breg i Leskovac, s tim da poruši sve mostove na potoku Lomnici.

Iz rejona razmjestaja brigada je 26. februara izvršila marš pravcem s. G. Trputci — s. Starjak. Tu su svim jedinicama saopšteni zadaci. Padom mraka jedinice su krenule i neprimijećene stigle na jurišni položaj. Čak je i top privučen na oko 15 m od bunkera, a neprijatelj to nije primijetio. Napad je otpočeo 26. februara tačno u 23 sata, kako je zapoviješću određeno. Prva granata pogodila je betonski bunker, poslije čega je jurišala 2. četa 1. bataljona, koja je za vrlo kratko vrijeme zauzela bunkere i rovove na istočnoj strani pruge. Međutim, 2. bataljon, koji se, također, neprimjetno privukao na jurišni položaj i otvorio snažnu vatru, bio je obasut jakom vatrom iz oklopnog vlaka, zbog čega je umjesto da juriša na uporište odstupio prema s. Babići. Pod dejstvom 2. čete 1. bataljona, koja je bila nešto manje ugrožena od neprijateljskog dejstva iz oklopnog vlaka i zbog dejstva pt-topa po vlaku — oklopni vlak je bio prisiljen da se sa željezničke stanice povuče u sam usjek. To je omogućilo 2. bataljonu da krene na juriš i zauzme bunkere i ostale objekte na svom pravcu napada, koje je neprijatelj prethodno djelomično već napustio i povukao se u oklopni vlak. Sa obje strane oklopnog vlaka, u samom usjeku, mineri su brzo razorili prugu, tako da mu je onemogućen svaki manevar. Na oklopni vlak je, sa vrha obje strane usjeka, otvorena snažna vatra iz pt-topa (dok na topu nije naprsila cijev), pt-pušaka i ostalog naoružanja, a posebno ručnim bombama. Posada oklopnog vlaka je i pored toga pružala jak otpor. Došavši do zaključka da se zbog oštećenja pt-topa oklopni vlak neće moći uništiti, štab divizije je u 3 sata izdao naređenje za povlačenje.

Iz okolnih garnizona intervenirala je samo štabna četa 30. ustaškog bataljona, sa 80 ustaša, duž pruge Zdenčina — Horvati, ali je 2. bataljon Turopoljsko-posavskog odreda odbio sve pokušaje ustaša da se probiju prema Horvatima, tako da je ta ustaška četa ušla u željezničku stanicu Horvati tek 27. februara u 8 sati, kada su se naše jedinice već odavno povukle. Napadom na železničku sta-

nicu Horvati, prekinut je saobraćaj na pruzi Zagreb — Karlovac 27. februara do 16 sati.¹³

U napadu su zarobljena 23 neprijateljska vojnika, 2 su poginula i 3 su ranjena.¹⁴ Zaplijenjeno je, pored ostalog, i 30 pušaka. Gubici brigade: 1 mrtav i četiri ranjena. Utrošeno je 1.800 metaka, 10 topovskih granata, 48 mina za bacače.

Po ocjeni štaba brigade i divizije napad nije uspio do kraja, prije svega zbog slabog rada 2. bataljona, kome je saboterski rad predašnjeg komandanta¹⁵ u dobroj mjeri smanjio raniji ofanzivni duh i čije su posljedice i ovog puta došle do izražaja. Izgleda, međutim, da je prisustvo oklopnog vlaka odigralo ipak odlučujuću ulogu u nepotpunom uspjehu ove akcije.¹⁶

Po završenom zadatku brigada se ponovo vraća u toku 27. februara u rejon s. Dubranec — s. Vukomerić — s. Bu-

¹³ Zbornik, tom V, 25, dok. 20: Operativni izvještaj štaba 34. divizije, op, br. 80 od 8. III 1944. — štabu 4. korpusa NOVJ.

¹⁴ Izvještaj I zbornog područja za 26. februar 1944. Arhiv VII, k. 58, reg. 2/1—18.

¹⁵ Raniji komandant tog bataljona bio je Veseljko Julije. On je, maja 1943. godine, ubačen kao agent u 13. proletersku brigadu od strane UNS-e (Ustaške nadzorne službe — ustaške obavještajne službe). Vojnički obrazovan kao pitomac vojne akademije bivše jugoslovenske vojske i u borbama hrabar, postao je ubrzo operativni oficir 3. bataljona 13. proleterske brigade. Po formiranju Turopoljsko-posavskog odreda postaje, oktobra 1943. godine, komandant njegovog 2. bataljona. Već u jesen te godine postaje sumnjiv po svojim vezama sa raznim ženama koje su odlazile u neprijateljska uporišta. Njegov neprijateljski rad bio je vrlo perfidan. Svojim radom i rukovođenjem uspio je da umnogome pasivizira i štab bataljona i bataljon u cjelini, iako je u bataljonu bio vrlo dobar borački sastav. Zbog toga je bio smijenjen sa dužnosti komandanta bataljona i postavljen za operativnog oficira brigade, pa kratko vrijeme za v.d. načelnika štaba brigade (tu dužnost, u stvari, nije ni vršio) i na kraju za komandanta vojne škole 34. divizije, na kojoj dužnosti je, početkom februara 1945. godine, uhapšen skupa sa cijelom grupom neprijateljskih agenata ubačenih u 34. diviziju. Vojni sud 4. korpusa osudio ga je na smrt, posle čega je i strijeljan.

¹⁶ I neprijatelj je ocijenio prisustvo oklopnog vlaka ovako: »... Oklopni vlak 5 sati oklopnih vlakova br. 2 doprinio je mnogo da su odmetnici odbijeni uz znatne gubitke, pored toga što su bili premoćni...« (Arhiv VII, k. 58, reg. br. 2/1—18).

kovčak — s. Haviđić — s. Lipnica i s. G. Trputci. Istog dana, u popodnevnim časovima, neprijateljska avijacija je bombardirala s. Dubranec i srušila nekoliko kuća. Tom prilikom poginula su 2 borca, a 2 su ranjena. Od 28. februara do 2. marta jedinice brigade nalaze se u istim rejonima. Noću, 2/3. marta, po naređenju štaba divizije, a u vezi sa pripremama napada na s. Zdenčinu, brigada upućuje svoj 3. bataljon da na sektoru Horvati — Zdenčina obezbijedi prelaz preko pruge 16. omladinskoj brigadi »Joža Vlahović«.¹⁷ Dok su sve jedinice bataljona bile na

Kraj bombardovanjem porušenog župnog dvora u selu Dubravec februara 1944.

obezbjeđenju na samoj pruzi i oko nje, njegov mitraljeski vod je ostao u s. Ašpergeri — bez pješadijskog obezbjeđenja i bez straže. To je omogućilo jednoj kozačkoj jedinici da iznenadi taj vod na spavanju i zaplijeni 2 mitraljeza i jednu pt-pušku. Bataljon je imao 1 poginulog i 5 ranjenih.

¹⁷ Arhiv VII, k. 1230, reg 12—1/4: Periodični izvještaj brigade »Franjo Ogulinac Seljo« od 27. februara do 26. marta 1944.

Organizaciono stanje početkom marta bilo je isto kao i na formiranju, sem što je tada brigada imala još: minerski vod, i dovršeno je formiranje čete za vezu i bolničkog voda. Namjera štaba brigade da od četvrtih četa 1. i 2. bataljona i novomobiliziranih boraca formira 4. bataljon, nije bila ostvarena.

Brojno stanje brigade se od formiranja, uslijed gubitaka u pet borbi i nešto dezertiranja, smanjivalo, a popuna je bila nedovoljna. Posebno su se osjećali gubici u rukovodećem kadru. 1. bataljon brigade je početkom marta imao 128, 2. 146, a 3. bataljon 131 borca. Naoružanje, iako nedovoljno, sasvim je odgovaralo takvom brojnom stanju.

U brigadi je počela intenzivnija vojna nastava, prema jedinstvenom programu koji je dobijen od štaba divizije. 5. februara počeo je u brigadi i kurs za niže rukovodioce (komandire četa, vodova i odjeljenja). Nastavnici su bili komandanti bataljona i njihovi zamjenici, a neke predmete su predavali i komandiri četa koji su imali više borbenog iskustva. Časovi su bili predviđeni svakog slobodnog dana od 14 do 16 sati — za komandire četa i njihove zamjenike, a od 18 do 20 sati — za komandire vodova i desetare.

Pri štabu divizije formirana je vojna škola za niže vojne rukovodioce koja je počela da radi 20. februara. Nešto kasnije je počeo i kurs za vezu. Starješine minerskog voda su, također, završile poseban minerski kurs pri štabu divizije.

U vezi sa teškim vremenskim prilikama, u brigadi je bilo dosta gripa, čak je vladala i manja epidemija gripa, koja je koncem februara već jenjavala. Mada je higijena bila dosta dobra, ipak se pojavljuje svrab u manjim razmjerama. Štab brigade je nastojao da se svaki borac obezbijedi sa dva para veša. Borci su se još uvijek hranili po kućama, pošto nisu bile stvorene mogućnosti za zajedničku ishranu. Ishrana po kućama bila je sve slabija, uveliko je smanjivala bojevu gotovost jedinica i remetila dnevne planove rada. Stanje u pogledu odjeće i obuće, poslije akcije na uporište Odra, bilo je sasvim zadovoljavajuće.¹⁸

¹⁸ VII, k. 1230, reg. 3/4: Zbornik V/24, dok. 66, str. 306 — 312.

U čitavom tom dvomjesečnom periodu, uprkos čestih pokreta i borbi, politički i kulturno-prosvjetni rad u brigadi bio je prilično živ, raznovrstan i aktuelan. Vojno-politička situacija je tražila da taj rad bude još masovniji, organiziraniji i više povezan sa situacijom na terenu.

Prorađivane su i objašnjavane odluke II zasjedanja AVNOJ-a, a u drugom periodu februara posvećena je veća pažnja raskrinkavanju politike Mačeka i suzbijanju pojava defetizma i dezerterstva. U vezi s tim su prorađivani članci

Škola za vojne rukovodioce 34. divizije

iz lista »Naprijed« (»Izdajnička klika Mačeka u naručju Draže Mihailovića«, »Od pakta sa Hitlerom do sporazuma sa D. Mihailovićem«, »Domobranstvo i planovi reakcije«). Provjera savlađivanja tog materijala po jedinicama pokazala je da je oko 75% boraca brigade dobro upoznato sa odlukama II zasjedanja AVNOJ-a, a oko 30% je sposobna i da ih prenesu na druge. U vezi sa raskrinkavanjem politike Mačeka i do 80% boraca je sposobno da pravilno prenosi naše stavove. Na raznim sastancima, koji su u vezi sa proradom tog materijala održavani, učestvovalo je u diskusijama i do 50% boraca.

Politički rukovodioci su se posebno pripremali za politički rad. Nužnost takve pripreme, s obzirom na mladost tog kadra — posebno nižeg — bila je očigledna. Sa političkim delegatima vodova održan je od 15. januara do 15. februara poseban kurs pri štabovima bataljona. Aktivnost političkog komesara brigade Badel Marjana bila je posebno zapažena. On je, sem sastanaka sa političkim komesarima bataljona, često razgovarao sa komesarima četa i političkim delegatima vodova, kao i sa pojedinim borcima. Uopšte je bilo uobičajeno da se svakih 10 dana održavaju sastanci političkih rukovodilaca na kojima su se oni pripremali za proradu određenog materijala i izmjenjivali iskustva. Sem sastanaka po četama ili bataljonskim skupovima, za politički rad je u dobroj mjeri korišćen i čitav kulturno-prosvjetni rad (džepne novine, zidne novine, usmene novine, skečevi i dr.). Na mnogim takvim skupovima, borci su tražili promjenu odnosa prema zarobljenim domobranima, odnosno zahtijevali su da se više ne puštaju kućama, već da se upućuju na rad u popaljenju Liku i Kordun. Pitanje raskrinkavanja Mačekove politike bilo je veoma usko povezano i sa borbom protiv dezerterstva.

Uspjesi brigade i pojačan politički rad učinili su da dezerterstvo u brigadi ne uzme većeg maha. Bilo je isključivo pojedinačnih slučajeva. Pored toga bilo je i izvjesnih nepravilnih i grubih odnosa prema borcima koji su mogli da idu u prilog dezerterstvu. Jedan primjer za to je veoma očigledan. Komandir jedne čete 3. bataljona je uvijek, kada je bilo riječi o dezerterima ili slabijim borcima, uobičajavao da kaže: »To su Posavci«. Svakako da je to moglo imati, a i imalo je, loše posljedice. 1. bataljon je odranije imao 17 dezertera, od kojih su se neki već vratili, kod 3. bataljona njih 8 se vratilo u bataljon, četa za vezu i prateća četa nisu imale dezertera. Nova pojava bila je samovoljan odlazak 4 borca iz 2. bataljona u Zagrebački partizanski odred. Većina dezertera skrivala se kod svojih kuća. Poseban problem su bili dezerteri u Posavini koji su se i organizirali. Bilo je očito da dok se prema njima ne budu preduzimale oštrije mjere, neće biti uspjeha u borbi protiv dezerterstva. Borci su tražili da se dezerteri pohvataju i da se neki od njih i strijeljaju.

Neprijatelj je veoma uporno bacao letke, pogotovu u vezi sa »Poglavnikovom amnestijom«. Borci su bili upoznati sa sadržajem letaka uz potrebna objašnjenja.

U toku mjeseca pojavili su se u dosta ozbiljnoj formi komentari u pogledu odnosa prema zapadnim saveznicima u vezi sa neotvaranjem drugog fronta. Bilo je, štaviše, i parola da su »saveznici veći neprijatelji od Nijemaca«. To je govorilo da se počelo stvarati nepovjerenje prema saveznicima. No, pismo političkog komesara Glavnog štaba Hrvatske¹⁹ u vezi sa stavovima prema saveznicima, kao i bombardiranje Zagreba sa njihove strane, veoma je dobro primljeno i kod boraca i kod naroda i odmah se osjetilo izvjesno poboljšanje u odnosu na ocjenu njihovog doprinosa zajedničkoj borbi.

Neprijatelj je veoma vješto koristio zvjerstva pripadnika 1. kozačke konjičke divizije za propagandu protiv SSSR-a i komunista. U vezi s tim u brigadi je napisan i odštampan letak o zvjerstvima tih izroda ruskog naroda. Letak je rasturan i po selima i po uporištima. Kod naroda je dobro primljen, a određen dojam osjetio se i među pripadnicima 1. kozačke divizije.

Posebno mjesto u političkom radu posvećeno je odnosu prema narodu i narodnooslobodilačkim odborima. Dok su pripadnici brigade u odnosu prema narodu od samog početka zauzimali veoma pravilan stav i zbog toga kod naroda bili vrlo cijenjeni, za odnos prema narodnooslobodilačkim odborima to se ne može reći. Bilo je dosta nepravilnih odnosa prema odbornicima (traženo je da oni nose slamu borcima), ali i nepravilnih odnosa odbornika prema brigadi (»Idite u šumu i nacepajte drva ako hoćete da se grijete«). Pred pripadnike brigade postavljeno je da su dužni da pomažu i propagiraju narodnooslobodilačke odbore kao osnovne organe nove narodne vlasti.

Aktivnost pripadnika brigade u političkom radu sa narodom bila je uglavnom svedena na razgovore sa seljacima po kućama u kojima su borci stanovali i hranili se.

¹⁹ Pismo je napisano na osnovu direktivnog pisma SK KPJ svim rukovodstvima KPJ u kome je razraden problem odnosa prema zapadnim saveznicima. (Arhiv Instituta za izučavanje radničkog pokreta Jugoslavije — Arhiv CK KPJ, st. sig. 6806/1 1—2/44).

Stanovništvo je nerado prisustvovalo mitinzima, jer je to predstavljalo otvoreno opredjeljenje za NOP, koje bi im prilikom nailaska neprijateljskih jedinica donosilo nevolje. Ipak, brigada je u tom periodu održala mitinge u s. Veleševac i u s. Kravarsko.

26-godišnjica Crvene armije u s. Dubranec veoma je svečano proslavljena. Zbog mogućnosti napada neprijateljske avijacije, proslava je održana u sumrak i imala je veliki odjek. Poslije predaje raporta komandantu brigade i njegove uvodne riječi o značaju godišnjice, o političkoj situaciji u svijetu i kod nas, i o zadacima brigade i odnosu prema narodu — govorio je politički komesar brigade. Tog dana su novi borci položili svečanu zakletvu. Poslije govora sve se orilo od klicanja Crvenoj armiji, Titu i Staljinu, Narodnooslobodilačkoj vojsci. Raspoloženje boraca, a i naroda, bilo je odlično. Politički komesar brigade je, u vezi sa proslavom te godišnjice, uputio pismo svim jedinicama i borcima brigade u kome je ukazivao na besprimjerna herojstva boraca i komandira Crvene armije.

Kao forma političkog rada nastojalo se da se uvede praksa da borci pišu pisma u svoja sela (roditeljima, braći, rođacima, prijateljima) i time utiču na upoznavanje ljudi sa političkom situacijom, a posebno na suzbijanje neprijateljskih vijesti da je ova ili ona jedinica uništena.

S obzirom na dolazak novih boraca (iako još malo-brojnih) često iz domobranstva, u nekim jedinicama došlo je do pojava stranih borcima NOV. Njihovo prevaspitavanje je postalo jedan od aktuelnih zadataka političkog rada.

Kulturno-prosvjetni rad bio je već dosta razvijen. U 1. bataljonu izdato je 11 džepnih novina, a u pisanju člana učešćevalo je dosta boraca. Sadržaj je bio vrlo različit. Dalje, održane su četiri puta usmene bataljonske novine sa ovim sadržajem: akcija na Odru, doživljaj u partizanima, takmičenje, otvaranje drugog fronta i o maršalu Titu. Međutim, na formiranju horova i učenju recitacija i skečeva nije skoro ništa učinjeno. Bataljon je imao samo jednog nepismenog. U 2. bataljonu je izdato 9 četnih džepnih novina i održane su jedne bataljonske usmene novine. Napisan je i uvježbavan igrokaz »Politika čekanja«. Formirani su horovi koji su uvježbavali pjesme: »Pjesma

drugu Titu«, »Uz Tita i Staljina« i »Oj, seljače«. U 3. bataljonu izdato je 7 džepnih novina, održane su jedne bataljonske usmene novine i formirani su horovi u kojima učestvuje 85% boraca bataljona. Prateća četa izdala je 4 džepne novine. Pjevački hor je uvježbavao pjesmu »Kovači smo«. Organizirana je diletantska grupa od 8 članova koja je spremala u četi napisan skeč »Domobran«. Tri nepismena druga su naučila čitati i pisati. Četa za vezu izdala je troje džepne novine i održala jedne usmene novine. U narednom periodu planirano je bilo da se nauče slijedeće pjesme: »Pjesma o Zoji«, »Majko pravoslavna«, »Zmaj u bunkeru«, »Čapajevka«, »Uz Tita i Staljina« i »Partizansko kolo«. Zatim je bilo predviđeno da se održe brigadne usmene novine uz učešće predstavnika svih jedinica na kojima bi bilo i proglašenje najboljih. Drugarstvo u brigadi bilo je na visini. Na sastancima po četama odmah su kritikovane negativne pojave. Ostavljanje poginulog borca na položaju isticano je kao primjer koji se ne smije ponoviti.²⁰

2. Iznenadan napad Nijemaca kod s. Kraljevca

Snage 34. divizije koje su bile stalno podijeljene (dionjenih snaga nalazio se na Zumberku i dio na Pokuplju), s obzirom na jaka i mnogobrojna neprijateljska uporišta, bile su nedovoljne za iole veće akcije koje bi garantirale uspjeh. S druge strane, trošenje snaga divizije samo u odbrambenim borbama negativno bi se, prije ili kasnije, odrazilo na stanje u jedinicama a posebno na njihov borbeni moral. Štab 4. korpusa, već ranije uočavajući težak položaj u kome se nalazi 34. divizija — pritisnuta jakim nepri-

²⁰ VII, k. 1230, reg. 2/6: Izvještaj političkog komesara brigade FOS od 18. februara 1944. političkom komesaru 34. divizije; k. 1224, reg. br. 1/4: Izvještaj polit, komesara 34. divizije br. 18 od 17. februara 1944. polit, komesaru 4. korpusa; reg. br. 10/4: Izvještaj polit, komesara 34. divizije br. 24 od 29. februara 1944. polit, komesara 4. korpusa i k. 429, reg. br. 16/1: Izvještaj polit, komesara 4. korpusa br. 4 od 29. februara 1944. pilot, komesaru Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i CK KPH.

jateljskim snagama, odlučio je da joj pomogne upućujući u Pokuplje 8. diviziju. S tim se saglasio Glavni štab NOV i PO Hrvatske. U toku 2/3. i 3/4. marta jedinice 8. divizije (1. i 2. brigada) prešle su r. Kupu.²¹ Iz Žumberka je 2/3. marta prešla u Pokuplje i 16. omladinska brigada.

Plan štaba korpusa bio je da sa prikupljenim snagama izvrši napad na neprijateljska uporišta duž pruge Zagreb — Karlovac, i to sa 8. divizijom — napad na uporište Zdenčina, a 34. divizijom — napad na uporište želj. stanica Horvati²² i obezbjeđenje operacije iz pravca Siska, Zagreba, Karlovca i drugih manjih uporišta. Početak napada određen je za 4. mart u 22 sata. Jedinice predviđene da spriječe eventualne intervencije neprijatelja iz susjednih garnizona trebalo je da budu na svojim položajima jedan sat ranije.

Stab 34. divizije je donio slijedeću odluku:

— 16. omladinska brigada napada neprijateljsko uporište Horvati, obezbjeđuje se od neprijateljskih intervencija iz pravca s. Stupnik i s. Kerestinec i vrši demonstrativan napad na s. Klinča Selo;

— Zumberački partizanski odred obezbjeđuje napad od neprijateljskih intervencija iz pravca Jastrebarsko, Samobor i Ozalj;

— Turopoljsko-posavski partizanski odred zatvara pravce Karlovac — Kupčina — Pisarovina i Sisak — Pokupsko — Pisarovina;

— brigada »Franjo Ogulinac Seljo«, radi obezbjeđenja pravca Brezovica — Pisarovina, Brezovica — Zdenčina i Brezovica — Horvati vrši demonstrativan napad na neprijateljska uporišta Brezovica — s. Goli Breg, sa eventualnom daljnom pretpostavkom da, ako se uoči bilo kakvo kolebanje kod neprijatelja u tim uporištima, izvrši napad svim raspoloživim snagama radi zauzimanja uporišta.

U vezi sa takvim zadatkom brigade 1. bataljon je dobio zadatak da vrši demonstrativan napad na uporište s.

¹¹ Zbornik V/25, dok. 9, str. 52: Zapovijest štaba 2. brigade 8. divizije od 3. marta 1944.

²² Isto, dok. br. 8, str. 47 — 51: Zapovijest štaba 8. divizije od 3. marta 1944. godine i dok. br. 10, str. 54 — 58: Zapovijest štaba 34. divizije za 3. i 4. mart 1944. godine.

Goli Breg u zahvatu komunikacija s. Grančari — s. Goli Breg, a 2. bataljon na uporište u s. Brezovica, s tim da kontrolira i željezničku prugu Hrv. Leskovac — Horvati i poruši je. Bataljone u napadu podržavaće 1 top i 1 teški bacač. U rezervi brigade bio je 3. bataljon kod mosta na potoku Lomnici sa dvostrukim zadatkom: prvim, da obezbijedi prihvat jedinica 1. ešelona i u vezi s tim pripremi za rušenje sve mostove na potoku Lomnici i, drugim, da bude spreman za eventualno ubacivanje u borbu ako se za to ukaže prilika i potreba.²³

Uporišta Brezovica i Goli Breg nalaze se svega 8—9 km udaljena od Zagreba, a međusobno oko kilometar. Leže u potpunoj ravnici, a oko njih su mnoga sela, te mnogobrojni potoci i kanali koji su u ovom periodu puni vode i teško prolazni. Potok Lomnica u ovom periodu nije bio gazan.

U ta dva uporišta nalazio se 2. divizion 4. kubanskog puka sa oko 600 do 650 vojnika, naoružanih, pored ostalog, i baterijom topova 75 mm. Uporišta su bila utvrđena bunkerima od drveta i zemlje i iskopanim rovovima. Detaljnih podataka o neprijatelju nije bilo, zbog toga i zadaci dati bataljonima nisu bili precizni. Osnovno je bilo da se po svaku cijenu spriječi neprijateljska intervencija iz tih uporišta u pravcu Horvata i Zdenčine.

Vrlo težak teren, pokriven snijegom, otežavao je nastupanje 1. i 2. bataljona. Oni su imali po jednu četvu u rezervi. U s. Drežnik i s. Demerje jedinice 1. i 2. bataljona sukobile su se sa neprijateljskim patrolama, koje su se poslije toga povukle u uporišta. Bataljoni su, savladujući težak teren, produžili nastupanje. Neprijatelj je iz bunkera i rovova otvorio snažnu vatru i bataljoni su se zaustavili. 3. četa 2. bataljona, ojačana minerima, izbila je na željezničku prugu ispred želj. stanice Leskovac i porušila prugu na predviđenom mjestu. Pokušaji i jednog i drugog bataljona da krenu dalje bili su, uslijed snažne neprijateljske vatre, bezuspješni. Stab brigade je naredio vatreni nalet po uporištima. Međutim, topom se, sve dok nije bio (na vatrenom položaju) rastavljen i očišćen nije

²³ Arhiv VII, k. 1230, reg. 3-2/1: Zapovjest štaba brigade.

moglo gađati. Neprijatelj je, vjerojatno, uviđajući namjeru brigade i karakter napada, prikupio svoje snage i počeo protunapade na 1. i 2. bataljon, koji su čvrsto držali svoje položaje i onemogućavali mu svaki pokušaj da izađe iz uporišta. U 4 sata 5. marta naredeno je povlačenje. Oba bataljona su se, odredivši po jednu četvu u zaštitnici, izvukla bez borbe preko potoka Lomnice. Na tom mjestu opšti prihvat vršio je 3. bataljon i dio prateće čete brigade sa mitraljezima. Neodgovornošću štaba 3. bataljona nije na vrijeme, kako je to bilo naredeno, izvršeno miniranje mostova, tako da je to učinjeno tek na naknadnu intervenciju štaba brigade.²⁴

Brigada u toj borbi nije imala gubitaka, dok je neprijatelj imao 4 ranjena. Utrošeno je 1.520 metaka, 5 granata i 22 mine za teške bacače.

Ona je svoj zadatak u potpunosti izvršila, jer je neprijatelj bio onemogućen da intervenira van uporišta. U napadu na Zdenčinu 8. divizija nije uspjela,²⁵ dok je 16. omladinska brigada uspješno izvršila svoj zadatak a potom se ponovo prebacila na sektor Žumberka.²⁶

*

Poslije borbi oko Brezovice i Golog Brega jedinice brigade razmjestile su se u rejonu Kraljevačkih sela u slijedećem rasporedu: — 2. bataljon (četiri čete) u oba dijela Tumbri Sela, sa zadatkom obezbjeđenja iz pravca s. Brezovica, s. Horvati; — 1. bataljon (četiri čete) u s. Mrakovo sa obezbjeđenjem iz pravca s. Goli Breg i iz pravca s. Zdenčina; — 3. bataljon (tri čete) sa štabom bataljona i 3. četom u s. Starjak, 2. četa u s. Brebernica, sa zadatkom obezbjeđenja iz pravca Obreški Lug i s. D. Trputci i 1. četa u s. Hobolići, sa zadatkom obezbjeđenja brigade iz pravca šume Veliki znaš; — štab brigade sa

²⁴ Arhiv VII, k. 1230, reg. br. 5-1/4: Izvještaj štaba brigade, op. br. 49 od 8. marta 1944. godine.

²⁵ Isto, dok. br. 46, str. 225 — 230: Izvještaj štaba 8. divizije 4. korpusa o napadu na neprijateljsku posadu u s. Zdenčini.

^M Zbornik IV/25, dok br. 112, str. 521: Izvještaj štaba omladinske brigade »Joža Vlahović« štabu 34. divizije o borbama od 29. februara do 25. marta 1944.

pratećom četom u s. Lojani; — četa za vezu sa bolničkim vodom i minobacačkim odjeljenjem u s. Starjak.

Jedinice 8. divizije su se odmah po neuspjelom napadu na Zdenčinu, u toku 5. marta, povukle na desnu obalu rijeke Kupe.

Tako je brigada »Franjo Ogulinac Seljo« ostala u svom rejonu razmještaja, ne znajući da su jedinice 8. divizije napustile Pokupje, neobezbijedena sa lijevog boka i iz pozadine.²⁷

Neprijatelj je, očigledno, preko svoje obavještajne službe saznao o odlasku dijelova 8. divizije i 16. omladinske brigade, kao i o rasporedu brigade »Franjo Ogulinac Seljo«. Uočivši slabosti rasporeda brigade odlučio se za napad. U napadu na brigadu učestvovala su snage iz s. Zdenčine, s. Brezovice i s. Stupnika, vjerojatno jačine oko dva diviziona sa oko 1.400 vojnika.

Borba je (sk. 7) počela 6. marta oko 7 sati kod 1. čete 3. bataljona koja se nalazila u s. Hobolići, a njen početak je bio sinhroniziran i sa prvim naletom neprijateljske avijacije. Neprijateljski napad je potpuno iznenadio jedinice brigade. U trenutku napada mnogi borci su se nalazili po kućama na doručku. S obzirom na jačinu vatre, učešće

²⁷ Da li je štab brigade znao o odlasku 8. divizije ili ne, nije se moglo do kraja tačno utvrditi. Prema izjavama učesnika može se zaključiti da štab brigade za to nije znao. Poslije borbe na partijskim sastancima je traženo objašnjenje pa je tada rečeno da štab brigade to nije znao. Postoje, dalje izjave, da je kurir iz štaba divizije uhvaćen na putu prema štabu brigade. Dalje, seljaci iz sela u kojima je bila smještena brigada pronosili su vijesti da »Čerkezi« pripremaju napad na brigadu i da je 8. divizija otišla iz Pokuplja. Te su vijesti ocijenjene i tumačene borcima kao paničarske. U štabu brigade vođena je, 5. marta navečer, diskusija o tome da se brigada premjesti na pogodnije položaje, na čemu je posebno insistirao načelnik štaba brigade. Odluka je, međutim, donijeta da brigada tu noć još ostane na istim položajima. Jedinice su to veče, u selima u kojima su bile razmještene, organizirale priredbe. Sve to može navesti na pretpostavku da štab brigade ipak nije znao za odlazak 8. divizije preko Kupe u Kordun. To je dovelo do toga da štab brigade nije poklonio ozbiljnu pažnju obezbjeđenju prema Zdenčini i jačim snagama zaposleo kosu koja od Rešpektira (k. 222) ide preko Hrašća (k. 216) — s. Sterpet do kapelice Sv. Ivan i koje dominira terenom na kome je bila razmještena brigada.

avijacije i mjesto gdje je do sukoba došlo — štab brigade je, bez obzira što nije imao nikakvih drugih podataka o neprijatelju, odmah ocijenio svu ozbiljnost situacije. U vezi s tim izdao je slijedeća naređenja:

— štabu 3. bataljona da sa četom koja se nalazila uz štab bataljona u s. Starjak odmah pojača odbranu kod s. Hobolići;

— štabu 2. bataljona da krene pravcem sv. Ivan — s. Sterpet i bočno napadne neprijatelja koji napada prema s. Hobolići;

— komandi prateće čete, koja se nalazila uz štab brigade u s. Lojani, da odmah postavi sva svoja oružja na južnu ivicu sela i podrži borbu jedinica 3. bataljona kod s. Hobolići;

— 1. bataljon prikupljen u s. Mrakovo smatran je brigadnom rezervom i imao je, sem toga, zadatak da obezbjeđuje pravce koji iz s. Brezovica i s. Goli Breg izvode u ovaj rejon.

Međutim, uslijed dejstva avijacije (tri aviona su stalno bila u zraku iznad bojišta), zaposjedanja nekih dominantnih položaja od strane neprijatelja, teškog terena pokrivenog debelim slojem snijega, nepostojanja organizirane veze između jedinica i činjenice da 3. bataljon nije primio naređenja — ova naređenja štaba brigade nisu bila izvršena.

Drugi bataljon, iako pod stalnom vatrom neprijateljske avijacije, krenuo je da izvrši postavljeni mu zadatak, te je kod kapelice sv. Ivana zaustavljen jakom neprijateljskom vatrom i svi njegovi pokušaji da krene naprijed bili su bezuspješni. 2. četa 3. bataljona koja se nalazila u s. Starjaku napadnuta je od neprijateljske avijacije i počela je da se izvlači prema s. Lojeni. Prateća četa, koja je postavila svoja oružja na ivicu s. Lojeni i koja je trebalo da svojom vatrom podrži borbu 1. čete 3. bataljona — uopće to nije učinila. To je dovelo do toga da je neprijatelj počeo da ozbiljno ugrožava odbranu 1. čete 3. bataljona u s. Hoboliću. U tom periodu počinju se osjećati i neprijateljska dejstva prema 3. četi istog bataljona, na položajima kod s. Brebernice.

U takvoj situaciji namjera štaba brigade je bila da prikupi sve jedinice u s. Mrakovo i da sa njima krene prema položajima 2. bataljona. U vezi s tim, komandant brigade je naredio komandiru prateće čete da se odmah povuče u s. Mrakovo prema 1. bataljonu. Međutim, u trenutku kada su oruđa bila skinuta sa vatrenih položaja i natovarena na tovarnu stoku došlo je do avijacijskog napada na s. Lojeni. Istovremeno, neprijatelj je izbio u s. Hoboliće i po pratećoj četi otvorio i pješadijsku vatru. Borce prateće čete uhvatila je panika i oni se neorganizirano povlače prema s. Mrakovo i u s. Lojeni ostavljaju čitavo teško naoružanje brigade (pt-top, 2 teška bacača, 2 mitraljeza i cjelokupnu municiju). 1. četa 3. bataljona, koja se nalazila na položajima u s. Hoboliću, vidjevši da nije više u mogućnosti da izdrži dalji neprijateljski pritisak, a pošto nije dobila nikakvo naređenje, ni podršku, probila se iz s. Hobolića kroz borbeni raspored napadača u pravcu Rešpektira (k 222) i tako dozvolila neprijatelju da neposredno ugrozi snage brigade na pravcu s. Lojeni — s. Mrakovo.

Brigada se već nešto poslije 8 sati našla u vrlo teškoj situaciji — napadnuta sa svih strana. Stab brigade odlazi kod 1. bataljona u s. Mrakovo u namjeri da sa 1. bataljonom i ostalim prikupljenim snagama krene prema kapelici sv. Ivana, gdje je već vodio borbu 2. bataljon. U s. Mrakovo štab brigade nalazi 1. bataljon raštrkan po kućama gdje su se borci sklonili od dejstva avijacije.²⁸ Iz s. Mrakovo komandant brigade je uputio kurira štabu 3. bataljona sa naređenjem da organizira zaštitnicu brigadi »koja se izvlači preko s. Sterpet«. Kurir nije ni došao do štaba tog bataljona, jer ga tada više nije ni bilo u s. Starjaku. Komandant bataljona je, ne tražeći odobrenje štaba brigade, otišao već početkom borbe kod 3. čete u s. Brebernicu i sa tom četom se kasnije izvukao preko s. Trputci, a o tome nije nikoga obavijestio. Politički komesar bataljona

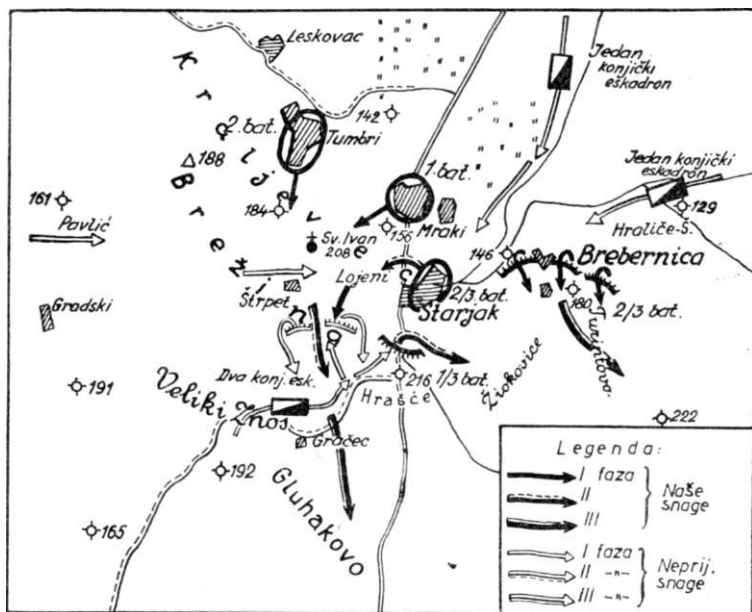
²⁸ U izvještaju štaba brigade navodi se da su se u s. Mraki (s. Kračeni naziv za s. Mrakovo — prim. autora) nalazile samo 2. i 3. četa 1. bataljona i da je komandant tog bataljona sa 1. i 4. četom samovoljno napustio s. Mraki i krenuo prema s. G. Trputci. Prema izjavi učesnika te borbe iz tog bataljona, taj podatak u izvještaju štaba brigade — nije tačan.

i njegov zamjenik povukli su se sa 2. četom, koja je bila već u dobroj mjeri dezorganizirana, u šumu zapadno od s. Lojeni, gdje ih je kasnije prihvatio štab brigade.

Prije 9 sati situacija je bila kritična. Neprijatelj je ovladao dominantnom kosom od s. Sterpet do s. Hobolići. Prateća četa praktično više nije postojala. Od 3. bataljona na položaju se nalazila samo njegova 2. četa u dobroj mjeri zahvaćena panikom. 2. bataljon se, također, nalazi u vrlo teškoj situaciji i nedovoljno kompaktan. Jedino je još 1. bataljon predstavljao nešto organiziraniju jedinicu, jer direktnog neprijateljskog dejstva sa zemlje na njega još nije bilo. Ocjenjujući situaciju, štab brigade dolazi do zaključka da bi daljnje vođenje borbe, s obzirom na trenutno stanje brigade i položaj u kome se ona nalazila, moglo dovesti u pitanje i njen opstanak i odlučuju da što prije prikupi sve preostale snage brigade i izvrši proboj neprijateljskog obruča između s. Hobolići i s. Sterpet. Sa 1. bataljonom i drugim dijelovima koji su se prikupili u s. Mrakovo štab brigade je krenuo prema kapelici sv. Ivana, gdje je već vodio borbu 2. bataljon. U šumi zapadno od s. Lojeni priključila se grupi i 2. četa 2. bataljona. Marš te čitave grupe bio je praćen stalnim naletima avijacije i dejstvima neprijatelja sa zemlje, pa su jedinice zbog toga trpjele stalne gubitke. Na avijaciju uopće nije otvarana vatra, jer jedinice zato nisu pripremljene, iako se radilo o avionima veoma osjetljivim na vatru pješadijskog naoružanja. Avijacija je jedinicama nanosila najveće gubitke, usporavala ili onemogućavala svaki predviđeni manevar i, ono što je tada bilo najvažnije, najviše utjecala na slabljenje borbenog morala jedinica. Od dejstva neprijateljskih snaga posebno teške gubitke pretrpjela je 1. četa 1. bataljona iz koje je ostalo svega desetak drugova. Velike gubitke pretrpjela je i 4. četa 2. bataljona koja se nalazila u zaštitnici 2. bataljona. Na tom putu iz mnogih razloga odvajale su se čitave jedinice, grupe boraca i pojedinci. Tako se odvojila i 3. četa 2. bataljona do koje nije stigao kurir sa narednjem za povlačenje sa položaja koje je ta četa držala.

Poslije 9 sati, grupa sa štabom brigade, već prilično oslabljena, naišla je na neprijateljske snage koje su držale

položaje između s. Hobolića i s. Sterpet. U šumi između tih dvaju sela došlo je do kratke, ali veoma žestoke borbe u kojoj su 2. i 3. četa 1. bataljona uz suradnju 2. čete 3. bataljona, pod komandom načelnika štaba brigade Škrijnjar Fede, smjelo i hrabro napale neprijatelja, razbile ga i omogućile izvlačenje prikupljenih snaga iz obruča (sk. 7).

Borba oko Kraljevačkih sela 6. marta 1944.

Međutim, ponovni nalet avijacije koja je intenzivno mitraljirala i bombardirala jedinice u povlačenju, doveo je do panike. Do tada relativno organizirano povlačenje pretvorilo se u potpuno neorganizirano, u kome su neke starije skoro sasvim izgubile kontrolu nad svojim jedinicama. To je dovelo do daljih gubitaka. Kontakta sa pješadijskim neprijateljskim dijelovima više nije bilo, ali je avijacija i dalje bila vrlo aktivna i u stopu pratila jedinice u povlačenju. U dramatičnoj borbi za opstanak brigade bilo je mnogobrojnih primjera visoke svijesti. Tako je po-

litkomesar 3. bataljona Ivan Srebrić, iako teško ranjen i nepokretan, zahtijevao od boraca da ga ostave, da ga ne nose, samo da bi im omogućio da se izvuku. Starješine su od poginulih i ranjenih puškomitraljezaca uzimale puškomitraljeze i nastavljale borbu. Bilo je jedinica, grupa i pojedinaца, zdravih i ranjenih, koji su čitavog dana, naredne noći i dana, dolazili preko s. Hasan-Brijega u sastav brigade. Tako je 3. četa 2. bataljona ostala na svojim položajima do kasnih popodnevnih sati. Kurir, kojeg je četa uputila da stupi u vezu sa štabom brigade ili bataljona, bio je zarobljen od neprijatelja. I kada se četa našla sama, bez veze sa bilo kojom drugom jedinicom, održan je partijski sastanak da se odluči šta da se dalje radi. Pao je jednoglasan zaključak da četa ostane na mjestu, gdje se i zatekla, da zauzme kružnu odbranu, da se što bolje maskira i da se vatra otvori samo na neprijatelja koji bi eventualno direktno ugrozio četetu. U slučaju najteže situacije odlučeno je da se izvrši proboj prema željezničkoj pruzi. Četa nije imala nikakvog dodira sa neprijateljem. Kasno popodne, kada je uočeno da prema šumi Veliki znaš nema više neprijateljskih snaga, četa se bez borbe povukla prema s. Hasan-Brijegu, i sa sobom donijela i oko pedesetak ranjenika na koje je usput naišla, a prikupila je nešto i oružja.

Gubici su bili veliki: 43 poginula ili kasnije umrla, 45 ranjenih koji su izvučeni ili su kasnije sami došli, 34 zarobljenih i nestalih boraca — ukupno brigada je toga dana izgubila 122 borca i rukovodioca. Posebno je bio težak gubitak staloženog i hrabrog načelnika štaba brigade Skrinjara Feodora Fede. Na mjestu proboja, u kome je učestvovao u prvim redovima i čiji je, u stvari, organizator i bio, teško je ranjen i slijedećeg dana preminuo u divizionskoj bolnici u Lasinji.

Broj nestalih i zarobljenih ne bi bio tako veliki da jedan dio seljaka iz tih sela, tada neprijateljski nastrojenih prema NOP-u, nije odavao zdrave ili ranjene borce koji su se sklonili u kuće, stogove sijena i druga mjesta. Jedan dio nestalih otišao je svojim kućama, a od njih su se neki poslije nekoliko dana vratili u brigadu.

Izgubljen je bio i veoma značajan ratni materijal, među ostalim i pt-top, 2 teška minobacača, 2 mitraljeza, 6

Skrinjar Feodor Feđa, prvi načelnik štaba brigade

puškomitraljeza, pt-puška, telefonska centrala, dio brigadne arhive, itd.

Neprijateljski gubici nisu poznati.²⁹

Ova obrambena borba vođena je u izuzetno teškim uvjetima. Neprijatelj je svojim napadom brigadu potpuno iznenadio i sa pravca sa kojeg je brigada bila najmanje obezbijedena. Odluke i naređenja štaba brigade bili su sasvim saobrazni borbenoj situaciji, ali, zbog već pomenutih okolnosti, nisu mogla biti sprovedena u život. Neke starješine su veoma brzo ispustile jedinice iz ruku, što je dovelo do neorganiziranosti. Jedinice koje su zadržale svoju

^M Arhiv VII, kutija 1230, reg. br. 6-14: Operativni izvještaj štaba brigade, op. br. 50 od 11. marta 1944. godine — štabu 34. divizije o borbi u Kraljevcu na dan 6. marta 1944. godine i izvještaje učesnika Srebrić Ivana, Brodarić Stjepana, Matušin Ivana, Maslak Ivana, Vlašić Ivice, Kušan Ivana, Pečnik Ota, Deverić Miška, Katulić Mirka, Fiočić Ivice, Kos Stjepana, Babić Karla, Vlahović Vida, Brhanić Ivana i Sučić Ivana.

kompletnost imale su i najmanje gubitke i u ljudstvu i u materijalu (2. i 3. četa 1. bataljona i 3. četa 2. bataljona). Bez obzira da li je štab brigade znao za odlazak 8. divizije, trebalo je, s obzirom na veliki prostor između pretpostavljenog razmještaja 8. divizije i brigade, obratiti veću pažnju obezbjeđenju iz pravca Zdenčine.

Iako bi izvlačenje brigade preko sela Starjak, u pravcu s. G. Trputci, brže izvelo brigadu ispod iznenadnog napada neprijatelja, štab brigade je u osnovi sasvim ispravno zaključio da će neprijatelj manje očekivati proboj pravcem kojim se brigada izvlačila. Slaba veza je odigrala posebno negativnu ulogu. Kurirska veza, uslijed snijega i dejstva avijacije, bila je otežana do krajnosti. Bez obzira na hrabrost kurira, ta vrsta veze, s obzirom na brzinu koja se tražila, bila je isuviše spora.

Treba posebno istaći vanredno odvažno držanje 2. i 3. čete 1. bataljona koje su na čelu sa načelnikom štaba brigade Škrinjar Feodorom u jednom kratkom ali veoma žestokom okršaju zaustavile neprijatelja, odbacile ga i omogućile svim snagama brigade izvlačenje iz obruča.

Brigada je do kraja dana 6. marta bila u Hasan-Bregu i drugim susjednim selima radi prikupljanja jedinica i po jedinaca koji su čitavog popodneva tog dana pristizali. U toku noći 6/7. marta brigada se prebacila na sektor Gornje, Srednje i Donje Lučelnice, da bi se sredila i reorganizirala. Bataljoni su bili kompletno raspoređeni u pojedinim selima i samo su po danu pojedine čete odlazile na ishranu u susjedna sela. Štab brigade je jedinicama izdao naređenje da se u slučaju neprijateljskog napada međusobno pomažu. U vezi s tim bila je i između jedinica i štaba brigade organizirana veoma dobra veza.³⁰ Na tom sektoru brigada se nalazila do 15. marta popodne.

Već 7. marta i slijedećih dana štab brigade pristupa reorganizaciji jedinica i preuzima čitav niz drugih mjera kako bi se brigada što prije oporavila od krize u koju je zapala. Ovo veliko iskušenje za jednu mladu brigadu ispoljilo je mnoge slabosti koje do tada nisu bile tako uočljive. Pokazalo se da lična hrabrost rukovodilaca, pa ma kako

³⁰ Isto, k. 1230, reg. br. 4/1: Naređenje štaba brigade br. 48 od 7. marta 1944.

ona velika bila, ne može da zamijeni i rukovodilačke sposobnosti i umjeće. Vojna obuka boraca i rukovodilaca, kojoj je po obimu utrošenog vremena posvećivano mnogo pažnje, nije dala potrebne rezultate. Slično je bilo i sa političkom nastavom i, u vezi s tim, sa političkim kadrom, koji je u većini bio teoretski slabo uzdignut. Kod nekih partijsko-političkih rukovodilaca donekle je nedostajalo i

i.

Na maršu neposredno poslije borbi kod Kraljevačkih sela marta 1944.

lične hrabrosti. Sve je to zahtijevalo da se preduzmu i odgovarajuće kadrovske promjene. Na mjesta izbačenih iz stroja ili smijenjenih rukovodilaca u četama, naredbom štaba brigade od 14. marta postavljeno je 8 novih komesara četa, 4 komandira čete i 4 zamjenika komesara čete. Sem toga, zbog bolesti, otišao je na drugu dužnost i komandant 1. bataljona. Zbog malog brojnog stanja jedinica rasformirane su četvrte čete 1. i 2. bataljona, tako da je svaki bataljon imao po tri pješadijske čete.³¹

Partijske organizacije nisu bile dovoljno organizaciono učvršćene. U diviziji nije oformljen divizijski komitet i politički odjel, a ni brigada nije imala partijskog rukovo-

³¹ VII, k. 1230, reg. 4/6., 7-1/4 i 3/7.

dioca. U nekim četama nisu bile oformljene partijske organizacije ili su pak bile brojno male. Članovi Partije su bili dosta mladi, a sektašilo se u pogledu primanja novih članova. Idejnom vaspitanju komunista nije se poklanjala dovoljna pažnja. Politički rad na terenu je bio nedovoljan. Stanovništvo je zbog neobaveštenosti vidjelo samo one stvari koje se dešavaju oko njega, a to je bio samo neprijateljski teror i propaganda. Neprijatelj je veoma intenzivno širio svoju propagandu putem radija, štampe, letaka i raznih dezinformacija koje je proturao preko svojih pristalica na terenu. Ovakva situacija na terenu utjecala je i na moral pojedinih boraca, koji su primajući pisma od svojih ili pak neposrednim razgovorima prilikom boravka u svojim selima, postajali malodušni. Neki od njih odlučivali su da napuste jedinice.

Da bi se preodoljela takva situacija trebalo je preduzeti čitav niz mjera u partijskom i političkom radu u brigadi.

U borbi u s. Kraljevcu poginulo je, pored ostalih, i 18 članova KP i više članova SKOJ-a. Da bi komunisti brigade bolje izvršavali svoje zadatke, da oni postanu osnovna snaga koja će pomoći da brigada ponovno postane ono što je bila, da bi raskrstili sa mnogim manjkavostima koje su do sada uočene, održano je 11. marta u s. Topolovec pod rukovodstvom političkog komesara brigade partijsko savjetovanje komunista brigade.³² Nije bilo sumnje da je to savjetovanje odigralo značajnu ulogu u ponovnom rastu brigade. Komunisti su, poslije izvještaja komandanta brigade, smjelo iznosili slabosti i njihove uzroke, što je bio očiti znak da će se i otkloniti.

Neprijateljska avijacija čitavo to vrijeme nije mirovala. Tako je 9. marta ujutro, oko 8,30 sati, nadljetjela mjesta u kojima je bila raspoređena brigada. Zbog discipline boraca jedinice nisu bile otkrivene. Jedino je bombardirala s. Bukovčak, gdje se preko dana nalazila 2. četa 2. bataljona, kojom prilikom je 1 borac poginuo a više njih bilo lakše ranjeno.

³² Arhiv VII, k. 1224, reg. br. 12/4: Izvještaj politkomesara 34. divizije od 28. marta 1944. godine.

Od 13. marta uveče pa čitavog 14. marta, zbog pu-
cnjave koja se čula oko Pisarovine, brigada je bila u pri-
pravnom stanju.

Za vrijeme cijelog boravka u s. Lučelnica, svakog dana
do podne, održavana je vojna nastava sa težištem na bor-
benoj obuci, a poslije podne politička nastava i česti četni
skupovi na kojima se ukazivalo na propuste i manjkavosti
u četama u posljednjoj borbi.

Neprijatelj je u nekoliko napada na jedinice 34. divi-
zije, kombinovanih konjicom i avijacijom, nanio osjetljive
gubitke i drugim jedinicama divizije. Sve je to, barem u
prvom periodu marta, negativno utjecalo na stanje u jedi-
nicama 34. divizije i na stanje na terenu uopće. Divizija
je u tom trenutku, u pravom smislu riječi, preživljavala
»teške trenutke«. Istovremeno je neprijatelj pojačao svo-
ju propagandnu djelatnost. Čitav teren je prosto preplav-
ljen lecima i lažnim vještima. Neprijatelj je nastojao da
po svaku cijenu, najpre vojnički a zatim i politički, razbije
ili barem što više oslabi 34. diviziju.

Područje u kome je djelovala 34. divizija, s obzirom
na njegov značaj i neprijateljske snage, zahtijevalo je od
boraca veliko vojničko znanje i političku svijest, a od ru-
kovodilaca i posebnu vojničku, političku i partijsku odgo-
vornost, kao i umijeće u komandovanju. Činjenica je da
svi ovi elementi tada još nisu bili u punoj mjeri zastup-
ljeni. Divizija, odnosno njene jedinice, djelovale su od svog
formiranja razdvojeno i stoga ona nije mogla predstavljati
snažniju udarnu snagu. Ni štab divizije, s obzirom na to
da se jedan njegov dio nalazio u Pokuplju, a drugi dio u
Zumberku, nije djelovao homogeno. Takvo stanje stvari
olakšavalo je neprijatelju da počesno tuče njene jedinice.

Sagledavajući sve ove probleme, štab divizije posta-
vio je sebi i nižim štabovima, pored ostalih, i ove zadatke:
da se ide na akcije koje garantuju potpun uspjeh; da se
održavaju što češća savjetovanja radi povećanja odgovor-
nosti štabova, da se preko vojnih i političkih kurseva učvr-
šćuje niži kadar i da se rad sa narodom poveže sa napo-
rima na mobilizaciji kako bi se popunile brigade.³³

^M VII, k. 1224, reg. br. 12-1/4: Izvještaj politkomesara 34. divi-
zije br. 37 od 28. marta 1944. politkomesaru 4. korpusa; k.

U prvom dijelu marša, 1. bataljon, kao prethodnica brigade, po stizanju u s. G. Vidalin postavio je jedan vod prema s. Zdenčina kao stalno bočno obezbjeđenje, a po dolasku na prugu Zagreb — Karlovac postavljeni su po jedan vod ojačan minirima na 1 km od mjesta prelaza, koji su obezbjeđivali prelaz čitave kolone iz pravca željezničke stanice Zdenčine i s. Mavračići. Zadatak minera bio je da miniraju prugu, aktiviranje mina trebalo je da se izvrši jedino u slučaju nailaska oklopnog vlaka. To zbog toga jer se nastojalo da se pokret brigade u Žumberak izvede u što većoj tajnosti. Po dolasku na cestu Zagreb — Karlovac 1. bataljon je uputio prema s. Klinča—Selu dva voda a jedan vod prema Zagrebu kod s. Kurani. Na cestu su postavljene nagazne mine. Po prelazu kolone brigade kroz s. Sluki 1. bataljon je ostao u zaštitnici brigade. 2. bataljon je za vrijeme marša isturio pobočnice u jačini jednog voda. Po prelazu brigade preko ceste Zagreb — Karlovac bataljon je preuzeo ulogu prethodnice do marševskog cilja, tj. Sv. Jane. 3. bataljon je imao jednu četvu u zaštitnici brigade. Ona se kretala 1 km iza kolone. Ostale snage bataljona uputile su pobočnice u jačini jednog voda. Po izlasku iz s. G. Vidalin bataljon se prikupio.

Sa brigadom je otišla u Žumberak i dalje za Sloveniju i sovjetska vojna misija, koja je nekoliko dana bila sa brigadom na putu iz Vrhovnog štaba za Glavni štab Slovenije.

Prebacivanje preko pruge i ceste Zagreb — Karlovac izvršeno je bez ometanja od strane neprijatelja. Brigada je oko 5,30 sati stigla u rejon s. Purgarija, gdje je dat odmor.

1780, reg. br. 11/1-6: Politički izvještaj komande Turopoljsko-pokupskog područja za mart 1944; k. 419, reg. br. 3-1/3: Izvještaj političkog komesara 4. korpusa od 3. aprila 1944. političkom komesaru NOV i PO Hrvatske; k. 429, reg. br. 8-1/4, str. 2. i 3: Zapisnik sa sjednice partijske ćelije KP štaba 4. korpusa na dan 5. aprila 1944.; k. 1231, reg. br. 5/3, str. 5: Istoriijat brigade; Arhiv CK KPH, mikrofilm H-47/772: Pismo OK KPH za Pokuplje upućeno CK KPH, od 3. marta 1944.; H-47/775: Zapisnik sa sastanka plenuma OK KPH za okrug Pokuplje 23. marta 1944. i H-37/627—629: Izvještaj sekretara partijske organizacije Omladinske brigade »Joža Vlahović« od 31. marta 1944.